

การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน Bhuddism Agriculture for Solving the Community Economy Problems

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อนโนมปญโญ / กองสินธุ์)¹ พระมหาบาง เขมานนโท²

พระครูสุธีศัมภีรญาณ ³ และ ประยูร แสงใส⁴

Phra Thepratnamuni (Saipong Anomapanno / Kongsin)¹,
Phramaha Bang Khemanantho², Phrakrusuthikamphirayan³ and Prayoon Saengsai⁴

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ประการแรกเพื่อศึกษาแนวคิดเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธานุญาตเถรวาท ประการที่สองเพื่อศึกษาพัฒนาการของการเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย และประการที่สามเพื่อศึกษาวิเคราะห์การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน วิธีวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาแนวคิดเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธานุญาตเถรวาท แนวคิดเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย แนวคิดการเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน ระยะที่ 2 ตรวจสอบประเมินผลสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล จัดเวทีวิพากษ์ โดยนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ทั้งทางฝ่ายบรรพชิตและฆราวาส วิเคราะห์ประเมินผลการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนกลุ่มเป้าหมายได้แก่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการเกษตร การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีพรรณนาและบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า

1. การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธานุญาตเถรวาท มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกับกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดหมายทางพระพุทธานุญาตจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวงมีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำให้ชีวิตมี

ความสะอาดสบายยิ่งขึ้น พระพุทธานุญาตสอนเน้นให้มีหลักบารมีรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไปพยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่าง ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธานุญาต

2. การเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย หลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของสังคม เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ ส่วนหนึ่งคือปัญหาความล้มเหลวของภาคเกษตร และปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม รูปแบบการเกษตรแนวพุทธจำแนกได้เป็น 5 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบนา (2) รูปแบบนาและป่า (3) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (4) รูปแบบนาไร่วัวควายนั่นสวนผัก และ (5) รูปแบบนาไร่เน้นวัวควาย โดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต

3. การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

¹นิสิตปริญญาโทชั้นบัณฑิต สาขาพระพุทธานุญาต มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

²อาจารย์ ดร. มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

³อาจารย์ ดร. มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

⁴อาจารย์ ดร. มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

การเกษตรตามแนวพระพุทธศาสนา เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธสามารถในการพึ่งตนเอง มีการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม มีการผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธโดยได้นำบทสวดมนต์บทต่าง ๆ ก่อให้เกิดดุลยภาพความยั่งยืนด้านคุณภาพชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ทั้งกายภาพ ชีวภาพและจิตวิญญาณ เป็นวิธีการปฏิบัติที่เรียบง่าย เป็นแบบอย่างบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกัน โดยประสานการทำงานให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย ตลอดจนเป็นการพัฒนาคนพร้อม ๆ ไปด้วย พัฒนาเศรษฐกิจ

คำสำคัญ : การเกษตรแนวพุทธ, ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน

ABSTRACT

The purposes of the current study were 1) to investigate Buddhism agriculture in doctrine's scriptures, 2) to study development of Buddhism agriculture in Thai society, and 3) to analyze Buddhism agriculture for solving communities' economic problems. The methodology of the study was separated into 2 phases such as investigation of Buddhism agriculture for solving community's economic problems and assessment of data from target group. The data were collected from a debate of relative informants including academics and experts, both from religion and community unit. The target group was agriculturists involving in sufficient economic campaign and agriculturists applying Dharma in the agricultural process. The target group was selected by the method of purposive sampling, and the data were analyzed by descriptive analysis method.

The results of the study showed that

1) Buddhism based-agriculture purposed to provide happiness to people in the same way as economics. However, there was an important difference between them. Economics aimed to fulfill needs of human in terms of wealth and comfort while Buddhism principals emphasized on reduction of desire and being free from greed.

2) The investigation on Buddhism based-agriculture in Thai society showed that Buddhism based-agriculture reflected the ways of life of the people in society. The investigation pointed out that patterns of Buddhism based-agriculture could be divided into 5 main categories including 1) farming, 2) farming and foresting, 3) farming and cattle, 4) cattle and vegetable farming, and 5) farming emphasizing cattle.

3) The development of Buddhism based-agriculture in society could be promoted by supporting of capability of self-dependence, self-manufacture, balance of nature and environment, integration of innovation and path of the Buddhism. Prayers could be used as a tool to contribute both physical and moral sustainability in terms of life quality, society, and culture. The method was a simple way to bring prosperity to all units and developed people along with economic development.

Keyword : Buddhist agriculture, problems of the economy of community.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเองฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุดโดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าวและมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำกิจกรรมพัฒนาชุมชนโดยนำหลักธรรมทางศาสนาเข้ามามีใช้กับงานพัฒนา เมื่อกล่าวถึงการพัฒนตามแนวพระพุทธศาสนาแล้วปรากฏคำสอนที่เป็นหลักสำคัญว่าการที่จะพัฒนาชุมชนต้องพัฒนาให้เจริญพร้อมทั้งด้านกายกับจิต และสภาวะแวดล้อมอย่างเหมาะสม ซึ่งบุคคลควรนำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดเป้าหมายและกำหนดแนวทางการพัฒนา โดยเฉพาะหลักธรรมที่เรียกว่า “วิริยอธิบาบ” อันหมายถึง การมีความเพียรไม่ย่อท้อต่อการทำงาน (พระไตรปิฎก, 2539 : 277)

เศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ หมายความว่าต้องประสานกันด้วยและเกื้อกูลกันด้วยในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ eco systems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม (พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต), 2540: 61) ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับหลักปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลักสำคัญของเกษตรแนวพุทธได้แก่ หลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักความเป็นสายกลาง โดยยึดถือความพอดีความสมดุลระหว่างความพอใจกับคุณภาพชีวิตเป็นหลัก หลักการไม่เบียดเบียน ซึ่งหมายถึงการทำ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจใด ๆ นั้นจะต้องไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่เบียดเบียนตนเองก็คือไม่ทำลายคุณภาพชีวิตของตนเอง หลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุประโยชน์สุขในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) เป็นคำสอนเพื่อให้หลุดพ้นวิธีการเพื่อบรรลุประโยชน์สุขในปัจจุบัน อันได้แก่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม (อภิชาติ พันธเสน, 2547 : 5)

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนาที่ได้รับแนวคิดในการแก้ปัญหาพัฒนาการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธที่มีพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเผยแผ่หลักคำสอนเพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน และสามารถแก้ปัญหาความทุกข์ร้อนของประชาชนได้ พระสงฆ์เป็นทั้งครูสอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอนวิชาชีพ ให้กับลูกหลานของชาวบ้าน เป็นทั้งหมอรักษาชาวบ้านที่เจ็บไข้ไม่สบาย เป็นทั้ง นักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้าน ที่ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เป็นทั้งผู้พิพากษาคัดสินคดีและประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน เป็นทั้งจิตแพทย์ที่ช่วยแก้ไขปัญหากเกี่ยวกับสุขภาพจิตให้กับชาวบ้าน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังเป็นเหมือนนักวิชาการเกษตรและนักพัฒนาที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปลูกพืช วิธีการเลี้ยงสัตว์และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน (พระมหาสังเวียร ปณฺญาโร, 2550: บทคัดย่อ) โดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์เป็นผู้ที่อุดมประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างอนันต์ โดยเฉพาะการเผยแผ่อบรมศีลธรรม จริยธรรม การจัดการศึกษาและการสงเคราะห์ประชาชน เมื่อศึกษาในส่วนของการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน อันเป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยเหลือและดำเนินการอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านอยู่มาก บทบาทของพระสงฆ์ ที่เป็นหัวใจหลักของการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เพราะพระสงฆ์มีปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของประชาชน ที่สำคัญที่สุดคือ แรงศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพระสงฆ์ พร้อมทั้งคุณลักษณะของพระสงฆ์ไทยมี

พื้นฐานเป็นคนชนบทอยู่แล้ว ย่อมมีจิตสำนึกที่ปลูกให้เข้าถึงความทุกข์ของชาวบ้านได้ง่าย

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม และที่ผ่านมาการเกษตรกรรมของไทยถูกผลักดันเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมกระแสหลัก (Mainstream agriculture) หรือเกษตรกรรมเคมี (Chemical agriculture) ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ (กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2536 : 153) ได้แก่ (1) ปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นระยะเวลานานโดยไม่มีการปรับปรุงดิน ทำให้คุณสมบัติทางกายภาพของดินเปลี่ยนแปลงไป จนไม่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืช ทำให้เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่อัตราการเพิ่มผลผลิตต่อการเพิ่มของปุ๋ยเคมีกลับลดลง การใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดปัญหาการตกค้างในสิ่งแวดล้อม สะสมในดิน น้ำ และอากาศ นอกจากนี้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชยังทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศ เช่น ผีเสื้อ ผึ้ง ทำให้ความสมดุลของธรรมชาติเสียไป เกิดการแพร่ระบาดของแมลงศัตรูพืชมากขึ้นด้วย (2) ปัญหาต่อเศรษฐกิจ แม้เกษตรกรรมแผนใหม่จะมีเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาราคาตลาดและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร แต่ในระยะยาวจะปรากฏผลในทางตรงกันข้าม เนื่องจากพบว่าต้นทุนการผลิตสูงกว่ารายได้ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน เกษตรกรต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจากนี้ในระดับประเทศก็เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจเนื่องจากการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพืชจากต่างประเทศ ทำให้เกิดการขาดดุลทางการค้า (3) ปัญหาต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค การใช้สารเคมีในทางการเกษตร นอกจากจะตกค้างในสิ่งแวดล้อมแล้ว และยังคงตกค้างอยู่ในผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้บริโภคด้วย (4) ปัญหาทางศีลธรรม การใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช ซึ่งเป็นการทำลายสิ่งมีชีวิต

ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นบาปขัดกับหลักศีลธรรม โดยเฉพาะศีลข้อที่ 1 (ปาณาติปาต) ชาวพุทธผู้เคร่งครัดในศีลธรรมจะไม่ทำบาปนี้เด็ดขาด

การพัฒนาระบบการเกษตรภายใต้ระบบควบคุมสภาพแวดล้อม เนื่องจากระบบการเกษตรแบบนี้สามารถที่จะควบคุมปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับความต้องการและการเจริญเติบโตของพืช รวมทั้งสามารถลดปริมาณการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชได้ ในประเทศไทยนั้นให้ความสนใจกับการผลิตพืชผักภายใต้ระบบควบคุมสภาพแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การได้ผลผลิตพืชผักที่มีสารพิษตกค้างน้อย ในระดับที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคหรือไม่เลย (กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2536 : 154)

ชุมชนในชนบทภาคอีสาน วัดและพระสงฆ์จึงยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์หลายรูปได้พยายามรื้อฟื้นและแสวงหาบทบาทในการเป็นผู้นำชาวบ้าน ในยุคภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤตินี้ขึ้นมาใหม่โดยพยายามมองปัญหาสังคมปัจจุบันเพื่อนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น พระสงฆ์จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้นำหลักธรรมในการทำงานด้านการเกษตรกรรมไปอบรมชี้แนะประชาชน หรือกลุ่มเกษตรกรในบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอมือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเคยประสบกับปัญหาในด้านการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นเวลาหลายช้านาน โดยไม่มีการปลูกพืชอื่น ๆ เสริมหรือหมุนเวียน จึงทำให้สภาพดินมีปัญหาผลผลิตตกต่ำ เพราะไม่รู้จักรักการทำเกษตรอย่างเหมาะสมแก่พื้นที่และฤดูกาลนั่นเอง พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี เมื่อเห็นประชาชนประสบกับปัญหาเช่นนี้ จึงได้หาทางแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน และปัญหาสุขภาพอนามัยให้กับชาวบ้านด้วยการนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำเกษตรแนวพุทธ เพื่อทำให้

เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและถาวร (พระเทพรัตนมุนี (สาย พงศ์ โอนมปญฺญ), 2554: อัดสำเนา)

จากข้อมูลดังกล่าวมาแล้วนี้หากมีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นรูปแบบเกี่ยวกับแนวคิดการเกษตรวิถีพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดการเกษตรวิถีพุทธในสังคมไทย และการเกษตรวิถีพุทธเพื่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งประโยชน์และคุณค่าเกษตรแนวพุทธที่มีผลต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดอุดรธานี เพื่อค้นหานำองค์ความรู้ใหม่ด้านการเกษตรแนวพุทธดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืนและถาวร ตามหลักวิถีธรรมวิถีพุทธ อันจะนำมาซึ่งความสุขในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง และมีคุณธรรมจริยธรรมนำชีวิตสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการเกษตรแนวพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาแนวคิดการเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย
3. เพื่อศึกษาการเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย กำหนดขอบเขตที่ใช้วิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ศึกษาครั้งนี้ได้แก่ แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย และการเกษตรแนวพุทธในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงประโยชน์และคุณค่าเกษตรแนวพุทธที่มีผลต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดอุดรธานี

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ชุมชนบ้านนาคำหลวง ตำบลนาขา อำเภอเมืองอุดรธานี, ชุมชนบ้านคำม่วง ตำบลหนองนกเขียน อำเภอศรีธาตุ, ชุมชนบ้านป่าปอแดง ตำบลจำปี อำเภอศรีธาตุ และชุมชนบ้านเพี้ย ตำบลเมืองเพี้ย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดอุดรธานี

ระยะเวลาการวิจัย อยู่ระหว่างเดือน มิถุนายนถึง มีนาคม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Model Structure) และแบบสังเกต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย โดยมุ่งศึกษาแนวคิดการเกษตรแนวพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายได้แก่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการเกษตรการได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้กลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม ดังนี้

1. พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป
 2. นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน
 3. สมาชิกกลุ่มเกษตรกรแนวพุทธ จำนวน 5 คน
 4. ผู้เข้าชมสวนป่าเกษตรแนวพุทธ (บุคคลทั่วไป) จำนวน 25 คน
- รวม 40 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Model Structure)

และแบบสังเกต การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ รวม 6 ขั้นตอนดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาแนวคิดเกษตรแนวพุทธ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แนวคิดเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย แนวคิดการเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีเกษตรแนวพุทธและการพัฒนาคุณภาพชีวิต แบบองค์รวมในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2

ศึกษารูปแบบการเกษตรแนวพุทธ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาวบ้าน โดยพระสงฆ์เข้ามาเป็นผู้นำ

ขั้นตอนที่ 3

ศึกษาวิธีการของพระสงฆ์ในการจัดการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนบ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอมืองอุดรธานี, ชุมชนบ้านคำม่วง ตำบลหนองนกเขียน อำเภอสรีธาตุ, ชุมชนบ้านป่าปอแดง ตำบลจำปี อำเภอสรีธาตุ และชุมชนบ้านเพี้ย ตำบลเมืองเพี้ย อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

ระยะที่ 2 ตรวจสอบประเมินผลสถานที่จัดเวทีวิพากษ์ วิเคราะห์ประเมินผลการแก้ปัญหา

ขั้นตอนที่ 1 ตรวจสอบประเมินผลสถานที่ใช้ศึกษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเพื่อความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 จัดเวทีวิพากษ์ โดยนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ทั้งทางฝ่ายบรรพชิตและฆราวาส

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ประเมินผลการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้ ประกอบด้วย

ด้วยแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Model Structure) และแบบสังเกต การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยแบ่งเป็นดังนี้

1. แบบบันทึกการสังเกต มีลักษณะเป็นแบบบันทึกตามสภาพจริงเชิงประวัติของพื้นที่ศึกษา

2. แบบวิเคราะห์เอกสารมีลักษณะเป็นแบบบันทึก รายการ เอกสาร วิธีการการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

3. แบบสัมภาษณ์ ผู้เกี่ยวข้อง มีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Model Structure)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตามกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน

ข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วยจำนวนร้อยละของจำนวนกลุ่มชุมชนเศรษฐกิจและร้อยละของจำนวนครั้งของชุมชนที่มีพัฒนาการการแก้ปัญหา

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย เอกสารแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตและการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความถี่ ร้อยละ

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการพรรณนาและบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลจากการศึกษาการเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน สรุปผลเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เกษตรตามแนวพระพุทธศาสนา จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกันกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุข มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุขสบายยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบารมีรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไป พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่าง ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า ความโลภเป็นมูลเหตุของทุกข์ต่าง ๆ บุคคลใดรู้จักคำว่า พอประมาณ สันโดษ ก็เป็นคนที่ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้

เกษตรแนวพุทธ เป็นการถือเอาแม่แบบหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักความเป็นสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยความ پاکเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้นำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว หลักสำคัญ 5 ประการ กล่าวคือ 1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พักของตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี 2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด 4) ด้านเทคโนโลยี 5) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบารมีรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไป พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเชื่อ ศรัทธา และส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเองฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุด โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝนความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนที่ทำอยู่ โดยไม่ขัด

กับศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง วัดและพระสงฆ์ จึงเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยมองปัญหาสังคมปัจจุบันนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น โดยนำแก่นของพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหา การเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำเกษตรแนวพุทธเพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และถาวร

แนวคิดการเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย

พระพุทธศาสนานั้นมีความผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยมีหลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของสังคม และมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ สังคมไทยโดยทั่วไปตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีอาชีพเกษตรกรรมมีการยึดวิธีการทำการเกษตรแบบที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ เมื่อโลกเจริญ มีพัฒนาการด้านต่างๆทั้งปวง ยากลำบากศรัทธาพินาศทำให้เกิดปัญหาทางการเกษตร การดำเนินชีวิต เศรษฐกิจของชุมชนตามมา ต่อมาวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชนบท การที่เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ สาเหตุที่สำคัญ ส่วนหนึ่งคือปัญหาความล้มเหลวของภาคเกษตร และปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนจึงได้ถูกเผยแพร่ไปโดยเกษตรกรที่มีภูมิปัญญา แท้จริงแล้วเกษตรที่ยั่งยืนยังมีเป้าหมายการผลิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่มีเป้าหมายในการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจ ได้อีกด้วยเกษตรกรกลุ่มนี้จึงทำการเกษตรแนวพุทธและเป็นแกนกลางที่สำคัญของเกษตรแนวพุทธ กล่าวเฉพาะรูปแบบการเกษตรแนวพุทธจำแนกได้เป็น 5 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบนา (2) รูปแบบนาและป่า (3) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (4) รูปแบบนาไร่วัวควายนั่นสวนผัก และ (5) รูปแบบนาไร่เน้นวัวควาย ความ

สำเร็จของเกษตรกรรมแนวพุทธนอกจากจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางนิเวศและเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรแต่ละรายที่ทำการเกษตร ส่วนรูปแบบต่าง ๆ ของการทำเกษตรกรรมยั่งยืน มีความแตกต่าง หลากหลาย ตามลักษณะของสภาพนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แนวทางของแบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่ได้รับการยอมรับจากขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทยนั้น สามารถจำแนกได้เป็นกลุ่ม 6 รูปแบบสำคัญ ๆ ได้แก่ 1. ระบบไร่หมุนเวียน 2. วนเกษตร 3. เกษตรผสมผสาน 4. เกษตรอินทรีย์ 5. เกษตรธรรมชาติ และ 6. เกษตรทฤษฎีใหม่

ความสำเร็จของเกษตรแนวพุทธนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางนิเวศและเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรในแต่ละราย และการผลิตที่มีข้อจำกัดที่ถูกควบคุมโดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าความจริงของธรรมชาติคือไตรลักษณ์หรือนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนั้น การเข้าใจถึงธรรมชาติในการผลิตของเกษตรกรรมแนวพุทธจึงเป็นการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจด้วย โดยเกษตรกรที่ถึงพร้อมด้วยปัญญาและประสบการณ์เกษตรกรรมสามารถค้นพบคำตอบได้ด้วยตนเอง

การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

เกษตรตามแนวพระพุทธศาสนา เกิดจากการคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหามาจากต้นเหตุที่แท้จริง และมีฐานคิดสอดคล้องกับ หลักนิยาม และหลักปฏิจาสัมปบาท ที่เป็นทฤษฎีแนวปฏิบัติการเชื่อมโยงสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูลกันและกัน จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบที่ได้รับการศึกษาหาความรู้ เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ จนเกิดความสามารถในการพึ่งตนเอง เพราะต้นทุนการผลิตไม่สูง แต่ได้ผลผลิตมากเนื่องจากการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม การมีพฤติกรรมที่ใช้ง่ายไม่ฟุ่มเฟือย

เหมาะสมกับสภาพตนเอง การผสมผสานวัฒนธรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธโดยได้นำทศวัฒนธรรมต่าง ๆ ตลอดจนด้วยหลักวิชาการอย่างละเอียด สุขุม รอบคอบมีเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นลำดับ เป้าหมายดังกล่าวเป็นสิ่งที่สามารถเป็นไปได้ในปัจจุบันอย่างเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดคุณภาพความยั่งยืนด้านคุณภาพชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ทั้งกายภาพ ชีวภาพและจิตวิญญาณได้อย่างชัดเจน นำไปสู่วิถีการปฏิบัติที่เรียบง่าย เป็นแบบอย่างบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกัน โดยประสานการทำงานให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย ตลอดจนเป็นการพัฒนาคนพร้อม ๆ ไปกับพัฒนาเศรษฐกิจ

การดำเนินงานของชุมชนตามแนวคิดของ พระเทพรัตนมุนี ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาททางสังคม เป็นผู้นำแนวคิด นวเกษตรแนวพุทธมาใช้ในชุมชน จนทำให้ธรรมสถานสวนป่าทุ่งนาคาหลวงเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจครอบครัวชุมชนที่ยั่งยืน ด้วยการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรเข้ากับพื้นที่ของตนเอง ประกอบด้วยหลักอิทธิบาท 4 และสังคหะวัตถุ 4 เป็นต้น ทำให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนได้แก่ การมีวิถีชีวิตการซื้อมาเพื่อการบริโภคน้อยลง มีอาหาร การกินในไร่นาของตนเอง ทำให้มีความรู้สึกที่ชีวิตปลอดภัยขึ้น เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษตกค้างในการบริโภค ใช้เวลาอยู่กับไร่นามากขึ้น และเกิดความขยัน มีความสุขสงบในชีวิตเพราะได้อยู่กับธรรมชาติ พืชผัก ผลไม้ ต้นไม้ รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การรู้จักเหตุผล และพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนของตนเองตามหลักปฏิจาสัมปบาท ทำให้ไม่ต้องซื้อพืช ผัก ผลไม้ บางชนิดจากที่อื่น เพราะสามารถปลูกบริโภคเองได้ในพื้นที่ใช้สอยของตนเอง ทั้งในวัดและบ้าน สวน ไร่ นา ตามที่มีอย่างไม่ต้องรอ และยังสามารถนำไปจำหน่ายแจกในชุมชนได้อีกด้วย เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ มีความสามารถในการพึ่งตนเอง เพราะต้นทุนการผลิตไม่สูง แต่ได้ผลผลิตมากเนื่องจากการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุล

ในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม การมีพฤติกรรมที่ใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย เหมาะสมกับสภาพตนเอง การผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธโดยได้นำบทสวดมนต์ บทต่าง ๆ เช่น ขันโด, อิติปิโส, สักกัตวา, โส อตถลัทธโร เป็นต้น มาสวดก่อนและหลังการปลูกพืชทุกครั้งได้อย่างลงตัว เป็นพิธีกรรมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมและให้แคล้วคลาดป้องกันอันตรายทั้งปวง จากการสวดบทต่างๆ เหล่านี้ ในทุกๆ ครั้งขณะปลูกพืช จะทำให้จิตใจมุ่งมั่น มีสมาธิ มีพลังจิตที่สะอาดสดใส มีความตั้งใจ และสนใจการปลูกพืชต่าง ๆ ทั้งการรดน้ำ ใส่ปุ๋ยธรรมชาติ ไม่มีสารพิษ และการพูดคุยกับพืชเหล่านี้ จึงทำให้พืชต่าง ๆ ที่ท่านปลูกมีความสดชื่น เจริญงอกงาม ออกดอกออกผลได้ดี มีผลผลิตมากมายตามที่ต้องการ

อภิปรายผล

แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แสดงให้เห็นองค์รวมในหลักพุทธธรรมทั้งทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ และไตรสิกขา ตลอดจนหลักธรรมโดยทั่วไปว่า มีความสัมพันธ์และสอดคล้องต้องกันตลอดมา เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริก็ได้ได้นำเอาหลักพุทธธรรม ในเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ การเดินสายกลาง มาเป็นหลักพื้นฐาน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนในชาติดำรงอยู่ในความพอเพียงทั้งในการบริโภค และการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังมีความซื่อสัตย์ มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีความเป็นอิสระ และมีความมั่นคงในจิตใจ ไม่ตกไปสู่กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมได้โดยง่าย ให้ลด ละ เลิก ความโลภและการเบียดเบียน ให้รู้จักมัธยัสถ์ อดออม ไม่เอารัด เอาเปรียบ รู้จักเมตตาและการให้ ตลอดจนให้ประสานประโยชน์ระหว่างตนกับผู้อื่นและสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่าเพราะหลักการเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและสังคมไทยมานาน เป็นพุทธวิธีที่แสดงให้เห็นวิถีแห่งความมีชีวิตอันประเสริฐ และพร้อมจะพัฒนาให้สูงขึ้นทั้งทางด้านกายและด้านจิตใจ อันควรจะเป็นจุดหมาย

สูงสุดของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย การเกษตรแนวพุทธนั้น มีทั้งประโยชน์ในปัจจุบันคือประโยชน์เพื่อตนเอง ครอบครัว ญาติมิตรสหาย และประโยชน์ในอนาคตทั้งนี้อภิปรายได้ว่า ประโยชน์ในระดับทฤษฎีธัมมิกัตถะคือประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สำหรับตนเอง ครอบครัว เมื่อปฏิบัติได้ตามหลักของโกศวิภาคตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว ย่อมไม่ประสบปัญหาทางการเงิน การดำเนินชีวิต ใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ส่วนประโยชน์ในระดับสัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์ในอนาคตหรือในภายภาคหน้า เมื่อปัจจุบันไม่ประสบปัญหาทางการเงิน การดำเนินชีวิตในอนาคตย่อมมีหลักประกันว่าจะไม่ประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิด หรือเมื่อประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิดย่อมมีวิธีแก้ไขไปด้วยดี เพราะได้เตรียมพร้อมไว้แล้ว

การดำเนินงานเกษตรแนวพุทธเพื่อชุมชนของพระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ โอนมปญโญ) และเจ้าคณะจังหวัดอุดรธาณินัน อภิปรายได้ว่า วัดและธรรมสถานสวนป่า ฯ เป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือในด้านของจิตใจ ชุมชนเกษตรกรแนวพุทธที่เข้าร่วมกิจกรรมต้องมีการปรับตัวเองตลอดเวลา เพื่อให้กิจกรรมทางการเกษตรเข้ากับสภาพแวดล้อมหรือนิเวศเกษตรได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน โดยเน้นใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือในช่วยเหลือ ที่เป็นเช่นนี้เพราะได้นำเอาหลักพุทธธรรม “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ การเดินสายกลาง รู้จักประมาณตน มาเป็นหลักพื้นฐานโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชน ดำรงอยู่ในความพอเพียงทั้งใน การบริโภค และการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังมีความซื่อสัตย์มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร ความเป็นอิสระ และมีความมั่นคงในจิตใจ ไม่ตกไปสู่กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมได้โดยง่าย ให้ลด ละ เลิก ความโลภ และการเบียดเบียน ให้รู้จักมัธยัสถ์ อดออม ไม่เอารัด เอาเปรียบ รู้จักเมตตาและการให้ ตลอดจนให้ประสานประโยชน์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างตนกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธ

ศาสนา” ที่พบว่า ทั้งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิด “ทฤษฎีใหม่” อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของพสกนิกรชาวไทยทุกระดับตั้งแต่บุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาตินั้น มีรากฐานมาจากพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักทางสายกลางในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธธรรมนั่นเอง นอกจากนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังสอดคล้องและมีพื้นฐานมาจากองค์ธรรมในพระพุทธศาสนาทุกประการทั้งหลักในเรื่องของความสันโดษ ความพอเพียง ความสมถะ ความไม่โลภ ไม่เบียดเบียนกัน ความมีเมตตา เกื้อกูลที่ชีวิตพึ่งมีต่อชีวิต ต่อชุมชน ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการมีสัมมาอาชีวะ เป็นต้น

การดำเนินงานเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของธรรมสถานสวนป่าทุ่งนา คำหลวง บ้านนาคำหลวง ตำบลนาข่า อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี เป็นลักษณะแบบแนวเกษตรซึ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับหลักผสมผสานกันระหว่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรแนวพุทธเป็นผลจากการใช้วิถีชีวิตของพระเทพรัตนมุนี อภิปรายได้ว่าเป็นวิธีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนา来解决ด้านเศรษฐกิจของชุมชน จนเกิดความสามารถในการพึ่งตนเอง มีการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมที่ใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย เหมาะสมกับยุคสมัย มีการผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธโดยได้นำบทสวดมนต์บทต่างๆใน พระพุทธศาสนา มาสวดก่อนและหลังการปลูกพืชทุกครั้งได้อย่างลงตัว ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้สินลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ มีชีวิตที่สงบสุขแบบพอเพียงไม่ลุ่มหลงกับวัตถุบริโภคนิยม และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือในด้านของจิตใจชุมชนเกษตรกรรมแนวพุทธที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการตื่นตัวตลอดเวลา เกิดกิจกรรมทางการเกษตรที่เข้ากับสภาพ

แวดล้อมหรือนิเวศเกษตรได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน มีการดำรงอยู่อย่างพอเพียงทั้งในการบริโภคและการดำเนินชีวิต มีความซื่อสัตย์ ความอดทน ขยันหมั่นเพียร ความเป็นอิสระ และความมั่นคงในจิตใจ ไม่ตกไปสู่กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยม ตลอดจนรู้จักการประสานประโยชน์ระหว่างตนกับผู้อื่นและสังคมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิพัฒน์ ยอดพฤติการ เรื่อง “การใช้การสร้างความยั่งยืนเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์” ที่พบว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปปมาทธรรม มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมัชฌิมาปฏิปาทากับความพอประมาณ เป็นวิธีการหรือหนทางในการพัฒนาตน โยนิโสมนสิการกับความมีเหตุผล เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการพัฒนาตน และอัปปมาทธรรมกับการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นเครื่องกำกับการพัฒนาตน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลลิติน มุทธากุลน เรื่อง การวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา ที่พบว่า สิ่งที่น่าสนใจให้ผู้ผลิตทำการผลิตจะเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต หลักธรรมที่นำมาใช้อาจได้แก่หลักที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจ ผลิตสินค้าที่ให้คุณแก่นมนุษย์ ไม่ผลิตสินค้า ที่เป็นโทษต่อมนุษย์ เช่น การผลิตยาพิษ หรือ อาวุธ ใช้หลักไม่เบียดเบียนคือผู้ผลิตจะเลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิตและเลือกนำเอาหลักทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างระมัดระวัง ไม่นำเอาทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียความสมดุลซึ่งเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ และเบียดเบียนตนเองด้วย

ผลของการดำเนินการเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน มีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจครอบครัว ชุมชน อภิปรายได้ว่าการทำการเกษตรแนว

พุทธ ที่มีการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรเข้ากับพื้นที่ของตนเอง จนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนได้นั้น เป็นกระบวนการแก้ปัญหาแบบองค์รวมผลของการแก้ปัญหาเกิดการมีวิถีชีวิตที่มีสมดุล มีอาหารการกินในไร่นาของตนเอง ทั้งมีความรู้สึกชีวิตปลอดภัย เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษ ใช้เวลาอยู่กับไร่นามากขึ้น และเกิดความขยัน อดทนอยู่ในไร่นา เพราะรู้สึกสบายใจและมีงานทำในไร่นาตลอดวัน มีความสุขสงบในชีวิตเพราะได้อยู่กับต้นหมากรากไม้ รู้จักปรับตัวในการทำเกษตรตามแนวพุทธที่เน้นการแบบพอเพียง จนสามารถในการพึ่งตนเอง มีผลผลิตทางเศรษฐกิจ โดยมีการผลิตแบบใช้เอง กินเอง มีความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม กับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ้งเฟ้อ เศรษฐกิจเกิดความสมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมโภชน์ ยิ่งสงฆ์ (2556) เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เกษตรแนวพุทธที่ปรากฏในชุมชนเกษตรยั่งยืนจังหวัดขอนแก่น ที่พบว่า มีวิถีชีวิตในการทำเกษตรที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเหมือน ๆ กัน โดยมีเป้าหมายในการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจซึ่งในเบื้องต้นเกษตรกรมีความสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และเกษตรกรได้ปรับวิธีการผลิตตั้งแต่การปรับโครงสร้างการผลิต การลดหรือเลิกการใช้สารเคมี การผลิตที่หลากหลายและเกื้อกูลกัน เกิดการรักษาสมดุลของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพื่อให้ผลการปฏิบัติได้ครอบคลุมทั่วภูมิภาคองค์กรทางคณะสงฆ์ควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพุทธ โดยการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุมทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนทางสังคมต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

2.1 ลักษณะการพัฒนาแนวคิดการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพุทธเพื่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

2.2 กระบวนการนำหลักเกษตรแนวพุทธมาประยุกต์ใช้กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 รูปแบบการพัฒนาการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจในการดำเนินชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างยั้งของคณะกรรมการที่ปรึกษาได้แก่ พระมหาบาง เขมานันโท, ดร., พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ดร., ดร.ประยูร แสงใส คณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ อาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ซึ่งได้ให้ความเอาใจใส่และได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ตรวจสอบ แก้ไขประเด็นที่ไม่ชัดเจนและข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์นิพนธ์ เพื่อนำไปแก้ไขและปรับปรุงเพิ่มเติมให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบของงานวิจัย

อนึ่ง ขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เอื้อเฟื้อและให้ความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ หนังสือ ตำราเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขอขอบคุณและอนุโมทนา เจ้าของผลงานประพันธ์ ตำรา หนังสือ และงานวิจัยทุกเล่ม ที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นเอกสารสำหรับอ้างอิง เพื่อการศึกษา

ค้นคว้า ขอขอบพระคุณพระอุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัย และเพื่อน สหธรรมิกผู้ร่วมศึกษาปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ทุกรูป ที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัย ขอมอบอุทิศงานวิจัยให้เป็นวิทยาทาน แด่โยมบิดามารดา ผู้มอบอัฐภาพร่างกายให้เจริญเติบโต จนได้บรรพชาอุปสมบท มีโอกาสได้ศึกษาพระพุท ศาสนา เพื่อยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และขอให้พระพุทศศาสนาแผ่ไพศาลสืบ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กรมวิชาการเกษตร.

(2536). เกษตรยั่งยืน อนาคตการเกษตรไทย.

กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก. พระมหาสายพงศ์ อโนมปญโญ. (2554). วิถีเกษตรแนวพุทธ. อุดรธานี : เอกสารประกอบการอบรม เกษตรแนวพุทธ วัดมิ่งมิฆมาวาส ตำบลหมากแข้ง จังหวัดอุดรธานี.

พระมหาสังเวียร ปญญาโร (ศรีมันตะ). (2550).

บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ. (2550). การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. (2547). “มัชฌิมาปฏิปทา” ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

สมโภชน์ ยิ่งสงฆ์. (2556). การศึกษาวิเคราะห์เกษตรแนวพุทธที่ปรากฏในชุมชนเกษตรยั่งยืนจังหวัดขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล. (2533). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

อภิชัย พันธเสน. (2547). พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิชาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.